

ס פ ר

תולדות משפחת ישור

דברי ימיהם ומפעלם הספרותיות מראשית המאה השלישית
לאלף הנכחי עד ימינו אלה

מסדר עם הערות חדשות ונצורות

מאת

היים דובעריש פריעדבערג.

הביטו אל צור הצבתם ואל מקבת בור גקרתם.
(ישעיה כ"א ח')

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

פראנקפורט א. מ.
בהוצאת י. קויפמאנן.
תרס"א.

מאת המחבר

כבר יצאו לאור הספרים האלה ונמצאים להמכר בבית מסחר הספרים
של ה'

I. Kauffmann, Frankfurt a. M., Börnestr. 41,

תולדות רבנו יוסף קארו כל הקורות אותו מיום נישו מרחם אמו, ופעלתו
בשדה הספרות עד יום לקחו ה' השמימה. דרוהוביטש' תרנ"ו. (באה עליו
בקרת בהערונים: המניד, חבצלת (שנה כ"ו גליון 25, Die Dehora Jhrg. —
(41, No. 28.

לוחות זכרון, ספר כולל העתקות אבני המצבות בשדה הקברות בעיר קראקא הנוסד
בשנת ש"י א. עם תולדות והערות חדשות ונצורות. בלזית מחלקה. פליטת
סופרים' הכוללת הערות והארות מהחוקרים דר. הרבני. פרופ. דר. קויפמאן.
פרופ. דר. בראון, י"י כהן-צדק, ועוד, שם תרנ"ז. (באה עליו בקרת: נר
המערבי שנה ב' ח"ד ע' 106. — Israelitische Monatsschrift J. 1897, No 10: —
(u. 1898 No. 5. Die Neuzeit, J. 28, No. 3.

השקפה (מאנאראפיה) על דור הג'מ אברהם ברודא וקורותיו ותולדותיו. שם.
(באה עליו בקרת: נר המערבי שם. — Die Neuzeit J. 28. No. 3.

כתר כהנה, יכלול תולדות רבנו שבתאי הכהן בעל 'שפתי כהן', קורות
אבותיו, תולדות בניו ונכדיו צאצאי מעיו בצרף קורותיהם. שם תרנ"ח.
(באה עליו בקרת: המניד שנה ו', חבצלת שנה כ"ח גליון 33, העברי שנה ו' 35, No.
Die Laubhütte, J. 15, No. 22. Israelitische Monatsschrift 1898 No. 28. —
(Zeitschr. f. H. B. J. III. No. 5/6.

מרגניתא שפירא, יכלול קורות ופעלות רבנו נתן שסירא מהוראדנא.
ציור נאמן מתכונת נפשו המרעית. תולדות וקורות מטעיו המתיחסים אחר
מטהו משה שפירא ובשמו ידנולו. שם תרנ"ט. (באה עליו בקרת: ירושלים
ח"א, חבצלת שנה 29 גליון 23. Die — Zeitschrift f. H. B. J. IV. S. 38. Die
(Laubhütte 1899. No. 24.

הדפוס העברי בקראקא, התפתחותו והשתלשלותו משנת ר"ץ עד ימינו
אלה. קראקא, תר"ס. (באה עליו בקרת: ירושלים ח"ג, הצפירה, המליץ שנת
1900 נר' 161, חבצלת שנה ל' ע' 259. — Die Laubhütte 1900 No. 26, Zeit-
(schrift f. H. B. IV. No. 5.

לתולדות הדפוס העברי בלובלין, שם, תרס"א. (באה עליו בקרת:
(Zeitschrift f. H. B. J. IV. No. 6.

Das Rabbinats-Diplom des R. Isaak ha-Kohen in Pinczow.
[Breslau 1900], (S. A.)

Neue auf dem jüdischen Friedhof in Krakau aufgefundenene
Grabschriften. Breslau 1900.

B. friedberg.

Geschichte der familie Schor.

תולדות משפחת שור.

Geschichte der familie Schor

ihr Leben und literarisches Wirken von der Mitte
des 15. Jahrhunderts bis auf die Gegenwart

dargestellt und mit kritischen Anmerkungen versehen

von

B. friedberg.

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

Frankfurt a. M.

VERLAG VON I. KAUFMANN.

1901.

פרק ראשון.

בְּכוֹר שׁוֹר הָרָר לֹא (דברים ל"ג י"ז).

. ללמדך שאין לדיק נפטר מן העולם עד שנכרך לדיק כמוהו שנאמר (קהלס ח') וזרם הסומם ונא הסומם עד שלא כנסה סוממו של עלי זרחה סוממו של סמואל הרומי שנאמר (סמואל א' ג') ונר אלהים ערים יכנה וסמואל סוכב נהיכל ה'.
(קדושין ע"ג ע"ג.)

א. אחת המשפחות העתיקות אשר בהן יגל יעקב ישמה ישראל ובה נתפאר ונתהלל. כי זה מאות בשנים פָּרַח תפחה כחבצלת, וכעין שתול על פלגי מים תשלה פארותיה. ובכל הארץ יצא קוה. בנטעה נטע נעמן מטע עז מקל תפארה. ומדור דור ממנה מלכים ימלוכו. — מאן מלכי רבנן! — הם אנשי השם אשר רוח אלהים דובר בס ומלתו על לשונם. והם יָעָרו רוח עז ונבורה. וירשו לבניהם אחריהם אמרת ה' צרופה. גם ינחלוס תורת ה' תמימה; ויורה השמש עד שלא בא השמש. כאמרם ז"ל שהצבנו פה. ותחת אבותיהם יַעֲמְדוּ לָנוּ בניהם. היא משפחת "שור". אשר ראשה יָנֵעַ אֶל רַבְּנֵי יוֹסֵף בְּהַר יִצְחָק (1) בְּכוֹר שׁוֹר מְאוֹר לַיִּישׁ (Orleans) בצרפת הצפונית. אשר יַצֵּק מִים עַי רַבְּנֵי יַעֲקֹב תָּם (2). וחי במאה האחרונה לאלף החמישי. והרביין את התורה והעמיד תלמידים הרבה ופירש התורה שנכתב והתורה שבעל פה בפירושו נאה ומקובל מאד (3). ועליו יאמרו המושלים (4):

כל פירושי צרפתה
השלך לאשפתה
בר מפרשנדתא
ובן פורתא.

ב. הראשון מיוצאי ירכו של ר"י בְּכוֹר שׁוֹר. החי בתחלת המאה השלישית לאלף הנכחי. הנודע לנו. הוא הר' חיים שור (5). אבי הרב מ' משה אפרים זלמן שור. החי במדינת מורביה. ואח"כ במדינת אשכנז (בעלזא?). אשר הוליד שם את הרב מ' נפתלי הירש שור בקצה המאה השלישית. בשחרות ימיו עזב הר' נפתלי הירש את ארץ מולדתו ויבא קראקא. ויקשב לקח מפי רבנו משה

(1) תולדתו מובאה מהרב רח"נ דעמביצר ב"ה חוקר" שנה ב' ע' 54 והלאה ולהוסיף על ראיותיו יש לציין "המרדכי" (פ' כל הבשר) ס' תשכ"ו, והסמ"ק" סמן ר"ד, שהביא החיתור למלוח בשר על נבי בשר בשם הר' יוסף בְּכוֹר שׁוֹר שלפנינו (2) השוה ס' "הישר" מר"ת (הוצאת חברת מ"ג) ס' ל"ז—ט', נ"ה נ"ו.
(3) ר"י די לאטיש בספרו "שערי ציון" הגדפס ב"אוצר טוב". (קראטשונסקי, עשרת תפארת ישראל' ע' 10.)

(4) רש"ל בבית האוצר" בשם כ"י יה"ש.

(5) ראה "מעלות היוחסין" מרא"ז מרגליות ע' ל"ט.

אִיסְרָלֵשׁ בִּישִׁיבְתוֹ הַרְמָתָה (6). וירכש לוֹ יְדִיעוֹת רְבוֹת בְּשִׁם וּפּוֹסְקִים ויִמְלֵא כְרֶסוֹ
בְּמַעֲדֵי הַתּוֹרָה, וְלִכְן לָקָח גִּיסוֹ — שֶׁל הַרְמִיָּא — וְהָרַב מִיִּשְׂרָאֵל, בֶּן הָרַב מִיִּשְׁכָּנָא
מִלּוּבְלִין, לַחֲתֹן, וְיָתֵן לוֹ אֶת בְּתוּלָתוֹ מִרַבָּקָה לְאַשְׁהָ. אַחֲרָיו זְמַן מִה שֶׁבֶּן הָרִי נִפְתַּלְתִּי
הִירֵשׁ לְאַרְיֵן מוֹלַדְתּוֹ, אֹלֶם עַד מִהֲרָה פֶּלֶם לוֹ נָתִיב לְשׁוּב אֶרֶצָה פּוֹלְנִיא, וּמוֹרוֹ עָלוּ
לְקִרְאָתוֹ וַיֹּאמְרוּ: "בֵּרוּךְ אַתָּה בְּכוֹאֵךְ, הוּא עֲמִיתִי הַאֲלוֹף הוֹתִיק, בְּסִכְרוֹת וּבִכְרִיאוֹת הוּא
עָתִיק, הִ"ה מִהֲרֵד הִירֵשׁ שִׁין (וְשִׁיחָה נֶצַח!). שְׂמַחְתָּנִי בְּשִׁמְעִי שְׁלוֹתְךָ וּבִיאָתְךָ לְשִׁלּוֹם
אֵף כִּי אִמְרָתִי שֶׁתִּשְׁאֵר בְּאַרְיֵן אֲשַׁכְנֶה לַחַיִּים לֵהֵם לִרְבִּי וּלְמִוְרָה בְּאַחַד הַמְּקוֹמוֹת, וְאוֹלִי
עֲדִיף טַפִּי פֶת הַרְיָבָה וְשִׁלּוּהָ בְּהַמְדִּינוֹת אֱלֹהֵי, וְכֹאמְרָם זֶל אוֹ בְּטִילְךָ אוֹ בְּטוֹלָא, דְּבַר
עִשׂוֹ אֲשֶׁר בְּמַדְיָנוֹת אֱלֹהֵי אֲשֶׁר אֵין שְׂנֵאתָךְ גְּבֵרָה עָלֵינוּ כְּמוֹ בְּמַדְיָנוֹת אֲשַׁכְנֶה, מִי יִתֵּן וְהִיָּה
עַד בִּיאַת מִשִּׁיחָנוּ." (שׁוֹת הַרְמִיָּא סְמֵן צִ"ה בְּתַחֲלָתוֹ.)

מוֹרוֹ וְרַבּוֹ זֶה אֲשֶׁר עָשָׂהוּ לְרַעְיוֹ עֲמִיתוֹ, הִיָּה לוֹ גַּם מִשְׁעֵן וּמִשְׁעֵנָה לְשׁוֹם עַל
שְׁכֻמוֹ מִשְׁרַת הָרַבִּנוֹת בְּאַחַת הַקְּהָלוֹת הַגְּדוֹלוֹת, וְלִהְיוֹשִׁיבוֹ עַל מְרוֹמֵי קִרְתִּי, וְלִתְעַלֵּת זֹאת
מִסֵּר לִירוֹ מִכֶּתֶב הוֹרָאָה לְמַחֲתָנוּ הַמַּפְסֵר הָרִי שְׂמֵעוֹן גִּינְצַבּוֹרְגַּן בְּפּוֹזְנָא (7). וְהִיָּה
לֶךְ לְעִינֵים כָּכָל מְקוֹם אֲשֶׁר תֵּלֵךְ וְהִיָּה זֶה שְׁלוֹתְךָ, וְכֹסֶפְךָ "גְּדֵל כְּחֶשֶׁק" (שֵׁם ס' מ'),
וְאַמְנֵם חֲפָצוֹ בִּידּוֹ הַצְּלִיָּה, וְעוֹד לִפְנֵי שְׁנַת שִׁי"ה כְּבֵר מִצְאֻנְהוּ שׁוֹכֵן בְּעִיר תְּהֵלָה
בְּרִיסָק בְּמַדְיָנָה לִישָׂא, וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּפֶלְפּוֹל וּסְבֵרָא כְּאַחַד הַגְּדוֹלִים אֲשֶׁר בְּאַרְיֵן (שֵׁם ס')
יִיד, וּבְמְקוֹם גְּדוֹלָתוֹ שֵׁם מוֹצֵאִים אֲנַחְנוּ גַּם עֲנוּתָנוֹת, כִּי דֵן לִפְנֵי רַבּוֹ בְּקֶרֶעַ בְּעֵנֹה
יִתְרָה וּבְרַגְשֵׁי כְבוֹד וִיקָר (שֵׁם ס' ק"ג). הֵאָף אֲמֵנָם כִּי יִדּוּ רַב לוֹ לִפְסוֹק וְלִהְכִּרִיעַ,
וְיִשְׁאֲלוּ בְּעֵצָתוֹ בְּעִנְיָנִים נְעִלִים.

מִבֵּית מִדְרָשׁוֹ וְיִישִׁיבְתוֹ שְׁהִיָּתָה קְבוּעָה לוֹ אַחֲכִי בְּלוּבְלִין יֵצֵאוּ לְאוֹר אֲדִירֵי
הַתּוֹרָה, וְשִׁנִּים מֵהֶם הָאִירוּ פְּנֵי תֵּכֵל כְּכֹכְבִים מִמְּסֻלוֹתָם, הֵלֵא הֵמָּה הָרַב מִיִּשְׁכָּנָא
סִירְקִישׁ הָאֲבֹדִיק קִרְאָקָא הַמַּחְבֵּר סְפָרֵי בֵּית חַדְשֵׁי עַל הַטּוֹרִים (שֵׁם הָאוֹר)
ס' קַע"ה תְּלִיד, וְהָרַב מִיִּשְׁכָּנָא בְּהַר דְּרֹד (8). הַמַּחְבֵּר ס' פֶּל אֲוֵרוֹת, עַל לִישׁ
מִלְּאֻכוֹת הָאֲסוּרוֹת בִּשְׁבַת עִם בְּאוּר אֵירוֹךְ עַפִּי הַשֵּׁם וּפּוֹסְקִים (פְּרָאנִי שַׁע"ה 29).
נִכְבַּד מְאֹד הִיָּה הָרַב מִיִּשְׁכָּנָא לִי הִירֵשׁ גַּם בְּשָׁנוֹת חַיָּיו עַל אֲדָמוֹת, וְעֵרֶךְ שְׁנַת
שִׁמ"ו יִחַדוּ כְּכוֹדוֹ בְּתוֹךְ הָרַבִּים הַיּוֹתֵר מְפֹאֲרִים, וַיָּבֵא עַל הַחֲתוּם אַחֲרָיו הַחִמָּת הָרַב
בְּעַל שְׁאֲרֵי יוֹסֵף, עַל הַסְכָּמָה לְרִדְפִים הֵם, מִתְּנוּת כְּהוֹנָה"ה יִחַדוּ עִם
הַמְּדַרְשׁ רַבָּה, אֹלֶם לֹא זָכָה לְרֵאוֹת הַשְּׁלֵמָה הַסֵּפֶר הַזֶּה בְּדַפּוֹס, כִּי נִזְעַר וַיִּאֲסֹף
אֶל עַמּוֹ בְּשָׁנַת שִׁמ"ו (9). וַיִּשְׁאֵר אַחֲרָיו חֲדוּשִׁים וְהַגְּהוֹת עַל הַמְּדַרְשִׁי
שֶׁחֶבֶר בִּיחָד עִם הוֹתָנוּ הַנוֹכְרִי, וְנוֹכְרוּ דִּית מִשְׁמֹנִי גַם בְּחֲדוּשֵׁי אֲנָשֵׁי שֵׁם עַל הַמִּדְרָשִׁי.

פֶּרֶק שְׁנִי.

א. וְאַלֵּה תוֹלְדוֹת הָרַב מִיִּשְׁכָּנָא לִי הִירֵשׁ שׁוֹר: כְּנֹה הָרֵאשׁוֹן הָרַב מִיִּשְׁכָּנָא
אֲבֵרָהָם חַיִּים שׁוֹר, כְּבֵר בִּמְיָ נְעוּרָיו, הוּא וְחִבְרוֹ, הַגָּאוֹן הַמְּפֹרָס מִהַרְ"ר מְרַדְכִי

(6) רֵאָה שׁוֹת הַרְמִיָּא סְמֵן מ'.

(7) רֵאָה, תּוֹלְדוֹת מִשְׁפַּחוֹת גִּינְצַבּוֹרְגַּן מְרַדְכִי מְנִיד ע' 2.

(8) קְאוּדְמִשְׁנֹסְקִי, עֲטָרַת תְּפִאֲרַת יִשְׂרָאֵל ע' 13.

(9) הַתְּחֵלֶת הַדְּפֻסָּה, הַמְּדַרְשׁ רַבָּה"ה חֵיה בְּשָׁנַת שִׁמ"ו (וְשִׁלּוּהָ) וְכְבֵר הוֹסִיפוּ

אֲצֵל חֲתִימָתוֹ הָאוֹתִיּוֹת, מִי"כ" (מְנוּחָתוֹ כְּבוֹד!).

אשר היה אב"ד ור"מ בק"ק בערזאן הסמיך לק"ק לב"ב 10) אספנו ישיבה אנשים גדולים ומופלגים, חריפים, ולמדנו אתם סדר קדשים עד גמרא, ותקנו כל הקמשונים וכל הטעות שנמצאו בסדר זה, גמרא רש"י ותוספת וגם איזה חידושים בארנו היטב לזכות בו הרבים, והסדר הלו היה מונח ממש בקרן זוית שמכלתי אפשרי היה ללמוד הסדר הלו בישיבה מחמת שנרפסו רש"י ותוספ' בטעות, ומאו ועד עתה יבנו וישבילו חכמי חרשים ללמוד בחריפות ובישיבות, וקראנו הספר הלו "צאן קדשים" ע"ש ישראל שנקראו צאן קדשים" 11).

בשנת ש"ס ד' הרפ"ס בעיר לובלין ספרו "תורת חיים" על הג' בבות ויאמר שם עם הספר בהקדמה: "בית ישראל בואו נשתחוה ונברכה על ברכים לפני ה' עושה ארץ ושמים... והוציאנו מארץ מצרים, ונתן לנו תורה אמת תורת חיים, אצלו אמון היתה יומים, טרם ברא העולם אלפים... יתברך שמו החייה, על כל אומה ולא המו אונים, ונתנה לנו במדבר ועשתרות קרינים, להודיע כי הפקד הוא לכל אשר תחת השמים, לגדולים וקטנים עוללים ועתיקי שדים, להגדיל תורה ולעשות לה אונים, וכלבד שיכוון לבו לשמים, על כן גם אנכי ועירא וקטינא ידעתי כי אין בי לא דעת ולא בינה... כי לא זכיתי להרביץ תורה כדינא בין גדולי הארץ וחשובי המדינה... ולקחתי בידי קשת הסופר, וכתבתי על הספר, את כל הדברים הנחמדים, אשר חדשתי בישיבה לתלמידים... ולפי שהלכתי קצת בגדולות ונפלאות, וכתבתי במקומות רבות על עמודי השמים אשר היו לנו לעינים בעלי התוספות... ובמקומות מועטת גם על דברי המאור הגדול רש"י ז"ל... על כן באתי כמתנצל ואומר הלא ברוב המקומות מצאתי און לי מדברי המאור הגדול הרמב"ם ז"ל ומשאר הפוסקים... וגם לא החלטתי את דברי לאמר קבלו דעתי ואינו אלא כחכם הנושא ונותן בהלכה לפני רבו, מותיב ומפרק לפי קוצר דעתו... אחרי כן עברתי רק בקצת מקומות כתבתי שם לשון הש"ע ומחלוקותיו והוכחתי בראיות ברורות איזה דרך ישכון אור... בשנים כי בחרתי וכתבתי בדרך קצרה ולא באריכות לשון והרחבת מלץ לכתוב על כל קוץ חילי חילין למען לא ילאה המעיין, ע"כ;

אחרי כן נתקבל הר' אברהם חיים שור לשבת על כסא הרבנות בק"ק סאטנב 12), וכנראה הוציא או לאור עולם ספרו "תורת חיים" הנזכר במהדורא שנית בעיר לובלין שנת ש"פ ד'. באחרית ימיו הרביץ תורה בעיר בעל זא הקרובה אל העיר לב"ב 13), וביום ג' ט' שבט ש"צ"ב נפח את נפשו המהורה ויקבר בעיר לב"ב, וזה חקוק עד מצבת קבורתו 14):

10) ראה אדותיו, אנשי ש"ס" סי' ש"ס ז'.

11) הם "צאן קדשים" ראה אור הדפוס בשנת תפ"ט בעיר וואנזבק ע"י נכדו הרב מ' חיים — בן הג"מ עוזר הנקבר בירושלם, — האבד"ק הילדעס חיים, — חתן הרב מ' יוסף מאיר ב"מ משה האבד"ק הנובה, — עפ"י כ"י שהיה ת"י ש"ב הר' מרדכי חתן הרב מזאלקווא, (כמבואר שם בהקדמתו). וימת הרב מ' חיים הנזכר בעיר מאנהיים ח"י ניסן תפ"ט (Löwenstein, G.d. J. in d. Kurpfalz P. 200).

12) הרב יש"ר העתיק ב"א ל"ס (אמ"ד שפ"ט 40) דף ס"ה מכתב שכתב הרב מ' חיים בישיבו על מכונו בסאטנב ע"י הנער מנריידינג.

13) "אנשי ש"ס" סי' ד'.

14) שם.

כתבו בעש ברזל עלי שמיר שבר, אשר היה קראנו אמרו בקבר זה מקור חכמה נקבר, ועולם בא בעורון, נגנו ארון הקדש שנת שצ"ב טבת נשברו לוחות והארון, עשירי ותשעה בו יספרו אכלו לכל יבא לדור אחרון, הוא הנאון מוהר"ר אברהם חיים בן הנאון מוהר"ר נפתלי שור. הוא חבר ספר תורת חיים על ששה סדרים, בזכות זה נשמתו ב"ה נצרים.

מיד אחרי מותו הביאו תחת מכבש הדפוס בעיר קראקא בשנת שצ"ד (16) בנו וחתניו — שהיה אחד מהם גם תלמידו — ספרו 'תורת חיים' על מסכתות אחדות שהיו עד כה בכתובים, וחתנו האחד יאמר שם בהקדמתו כי קנא קנא, לכבוד מ"ו חמי ואדוני... וראיתי כל דברי בניו על אדני הפוסקים הקדמונים... ואילו הן תוצאות חיים, כל הדברים אשר בספר הזה מחודשים, נחלקו לשרשים, ויפרדו והיו לארבעה ראשים... שם האחד פישון פ"י שונה הליכות אלי מלכי מאן מלכי רבנן רזל בעלי התלמוד... שנכל מקום שמקשים רזל הצרפתים בעלי התוס' קושי ומניחים אותה בצ"ע ובתימה אזי הוא עומד עליהם, והשור' הולך לפניהם, ליישב דבריהם ולהבין טעמיהם... ושם השני ניהון שהוא מנחה כתור"א בפלפול ובסברא... בראה ברורה, להכריע פשט ההלכה אם כדברי רש"י ז"ל או כדברי התוספות, ומכלל זה ג"כ לפעמים שהוא בעצמו מותיב ומפרק ומיישב שיטת ההלכה לפי דעתו ז"ל הצלולה ומסתייע לפירושו משאר הפוסקים הקדמונים כאשר אמרנו ומכריע פשט ההלכה לצד אותם הפוסקים הקדמונים והאחרונים... ובודאי מאלהיו ישא ברכה, אשר נשא נפשו לזאת המלאכה, והשלישי הדקל שמימי חדי"ן וקלי"ן... הנאמרים באמת הלא הם מה שמקשה הרב ז"ל בעצמו בגוף ההלכה קושי א' או שתיים או יותר ומחדש מטובו ובטובו בבאור הלכה מה שהיה נעלם מקודם לרוב ההמון... והנהר המנהיג הרביעי הוא פרת שמימי פרים ורבים כטל וכרביבים, ועל כל שומעיהם ערבים, כבמדבר ענבים... המה דברי אנדה ודרש החביבים... מצורף לזה כי גם משמיא אסכימו עליה דמ"ו חמי ז"ל לחבר ספר הלו' ולהוציא לאור משפטו כאשר ננלה לו בחזיון לילה כאשר הוא כמוס אצל יגו' ע"כ. אלה הם יסודי תורת חיים.

כי נצא השדה שדה תנוכתו ותבונתו ללקט אורות, לתהות על קנקנו לדעת תכונת נפשו היקרה מבין האמרים, אמרות טהורות מזוקקות שבעתים, בתורת חיים, נוכח לדעת כי להקים הגירסא הנכונה והישרה בספרי התלמוד היה לו לקי, ולחעמיק חקר ולסול סלולה בפשטות אמרות נעלת חפן רוחו ושם לו למשקל; וזאת היתה מטרתו ומגמת פניו אשר נפגוש בכל צעד ושעל בספריו. כי זה היה אדיר כל חפצו, כן נראה אותו עמל למצוא כונים למנהגי ורמזי ישראל בטוב טעם ודעת, וזעיר שם יציצו מתרכי אמריו נימוקים מזהר וכתבי האר"י, ועל ידם ינע לבאר וללכך דברי האנדה ע"ד דרוש, ולהפשיט מהם האדרת המעלפת עליהם, ולבלע פני הלוט מפני המסכה הנסוכה, ואמריו

(16) ועל כל המס' יחד יצא לאור הם, 'תורת חיים' בשנת תנ"ב בעיר פראג². ועוד פעמים רבות, קונטרסו, בדרך הביט' חידושים על טור אה"ע נדפס בשנת תצ"ג באמ"ד בקצה הם, 'נור אריה יהודה' ויכיל ח' דפים בגודל². ועוד ב' כרכים חדושים על ש"ע יו"ד אה"ע וחה"מ נשאר ממנו בכ"י באוצר ספרי הרב ר"ד אופנהיים (אור החיים ע' 40) והגם כעת באוצר הספרים באוקספורד (ראה רשימת גיבויער נו' 541—744, שהראני הרב הח' דר. א. פריימאן).

נעמו בלהקת יודעי ח"ן, אשר בְּחִבְּרָתָם מִצָּא קֵן לָהֶם, וְהִנֵּה רוּחַ מִצָּא לָהֶם מַסְלֹת בְּלִבּוֹתָם. הִנֵּה כִּי כֵן נִרְאָה לְמַדִּי כִּי דֶרֶךְ בְּאַשּׁוּרֵינוּ וְנִכְנַס בַּפֶּרֶד"ס, אֲבָל בֹּא וִיצֵא בְּשָׁלוֹם.

ב.) בְּנוּ הַשָּׁנִי שֶׁל הָרֵב מ' נִפְתָּלִי הִירֵשׁ שׁוּר הוּא הָרֵב מ' אִפְרַיִם זֶלְמָן אֲשֶׁר לָקַח לָהּ לְאִשָּׁה אֶת מ' הַנְּלִי בֵּת הַשָּׂר מ' שְׂאוּל וְזֶה הָלַב בְּעִיר בְּרִיסָק דְּלִישָׁא בַּעַת זְקִנְתָּהּ, וְנוֹפֵא דְּעוֹבְדָא חֲכִי הוּא: "גְּדוֹל הַדּוֹר, בֹּא לָקֵן בְּרִיסָק וּבְנוּ הַבְּחֹר (16) ... וּמְנוּבָה ... לֵב ... הַנְּגִיד הַנְּלִי ... הִיָּה אֹמֵר שֶׁלְּגְדוֹל יוֹתֵר הִיָּה מִתּוֹקֶנָה, בְּתוֹ הַנְּלִי, וְהִיָּה מְבֹחֶה אוֹתוֹ גְּדוֹל הַדּוֹר וְאֵת בְּנוֹ וְלֹא רָצָה לַעֲשׂוֹת שִׁדּוּךְ עִמּוֹ ... עַד שֶׁהָיוּ כָּל הַקְּהָל מִיָּנִינִים ... וּמֵאֵז רַבּוֹ לְאֶדוֹנֵינוּ ... הַנְּגִיד זֶל שֹׁנְאִים בְּקִהְלָתָהּ, וְהָיוּ הוֹשִׁיבִים עָלֶיהָ מִחֲשֻׁבֹת לְהִרְעֵ לָהּ לְשַׁעֲתָהּ, וְהָיוּ בֹאֹתָן הַיָּמִים מִתָּה הַמְּלָכָה שֶׁל ... הַמֶּלֶךְ ... וְהָיוּ אִיזָה אֲנָשִׁים ... וְהָלְכוּ לְאוֹתוֹ שְׂרֵי הַמְּלוּכָה אֲשֶׁר הָיוּ דְּבִרְהִין נִשְׁמָעִים לָהֶם, וְהִלְלוּ אֶת הַבְּתוּלָה בֵּת ... הַנְּגִיד זֶל ... אָמְרוּ אֵל הַשָּׂרִים שֶׁהָיוּ מֵאֵד נִזְהָרִין, שֶׁהִיָּה הָרֵבֶר בְּסוּד גְּדוֹל אֶת דְּבַר הַמְּלָכּוֹת לְבַל יִגְלֶה מִסְתֻרֵיךְ, בְּכַדִּי שֶׁהַמֶּלֶךְ יִמְהַר וְיִבְחַל לְשַׁלּוֹחַ אֲנָשֵׁי הָיִל וְיִקְחוּ אֶת בְּתוֹ בְּבִהִילוֹ ... וְהִיָּה הַסְכָּמָה מוֹסַכְמָת אֶצֶל הַמֶּלֶךְ וְכָל שְׂרֵי הַמְּלָכִית לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְתִנָּתֵן דָּת לְאֲנָשֵׁי הָיִל שִׁילְכּוּ לְבֵית הַנְּגִיד בְּיוֹם הַקְּבוּעַ ... וּמִן הַיָּמִים נִתְעַכְבּ, אֲשֶׁר הִיָּה לָמִי שְׂאוּל וְזֶל הַנְּגִיד אוֹהֵב, אֶחָד יִשְׁהִי אוֹהֵב אוֹתוֹ עַד מָאֵד, וְהִיָּה מִמֶּדֶר לְשַׁלּוֹחַ אֶל הַנְּגִיד וּלְהוֹדִיעֵהוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה, לְמַעַן יֵדַע כְּדַת מַה לַּעֲשׂוֹת ... וּבֹאֹתָן הַיָּמִים הִיָּה שֵׁם קָקֵן בְּרִיסָק לְרֹאשׁ ד' הַנְּאֻז מ' זֶלְמָן שׁוּר ... בֵּן שְׁבַעִים שָׁנָה וְהִיָּה אֲלֵמָן, וּמִיד לְקוֹל הַיִּשְׁמוּעָה הַנְּלִי הַלֵּךְ ... לְהָרֵב אֲבִיד מ' זֶלְמָן שׁוּר זֶל וְיִגְלֶה לָהּ אֶת הַסּוּד וְאָמַר לָהּ שִׁמְהָר וְהִישׁ מַעֲשִׂיהָ וְיִכְנַס בְּתוֹ הַבְּתוּלָה הַנְּלִי לְחוּפָה". (גְּדוֹלָת שְׂאוּל מִדָּף ד' ע"ב וְהִלָּאָה), הַמֵּאֲמִין יֵאֱמָר וְהַדֵּל יִחְדַּל!

מִלְבָּד אֲשֶׁר הָרֵב מ' אִפְרַיִם זֶלְמָן שׁוּר כֵּהָן פֶּאֶר בְּעִיר בְּרִיסָק כְּנוֹכַח, עוֹד עֹמֵד עַל מִשְׁמֶרֶת הָרֵבִית בְּעִיר הוֹרָא דְנָא בְּרוּסִיא עֶרֶךְ שְׁנַת שַׁע"ד (יְחִזְבּוֹת עִיר ע' 7); בְּשְׁנַת שַׁע"ה הָרַפִּים בְּעִיר לֹבֵלִין סִפְרוּ, תְּבִיאָת שׁוּר" קְצוֹר ב" עַל ד' טוֹרִים, עִם תּוֹסֵפּוֹת הָרֵבֶר דִּינִים וְשַׁעֲמִים שֶׁלֹּא נִמְצְאוּ בְּ"ג בְּגוֹדֵל" 4, אַחֲרֵי כֵן נִתְעַלְלָה מִשֶּׁם לְשַׁבֵּת עַל כִּסֵּא הָרֵבִית בְּעִיר שַׁע בְּרִישִׁין, וְיֵבֵא שֵׁם בְּהַסְכָּמָה בְּשְׁנַת שַׁע"ז (בְּיוֹם ד' ט"ז אב) עַל הָרַפִּסֶּת "הַעֲקָרִים" עִם "עֵין שְׂתוֹל" (זוֹינִיצִיא שַׁע"ה), וְיִחְתּוּם: "אִפְרַיִם בֶּר נִפְתָּלִי הַנְּקָא זֶלְמָן שׁוּר וְלֹא אֲדָב", וְהַסְכָּמָתָה וְאֵת נִדְפֶּסֶת לִפְנֵי הַסְכָּמַת הַמֶּהֱר"ם לֹבֵלִין.

בְּאַחֲרִית יָמָיו הָרֵבִין הָרֵב מ' אִפְרַיִם זֶלְמָן תּוֹרָה בְּעִיר לֹבֵלִין בְּתוֹר רִישׁ מִתְּבִיתָא וְאֵב"ד יַעֲזוּב אֶת עֲדָתוֹ לְאַנְחוֹת בְּשְׁנַת שַׁע"ד, דְּבִרְיָ תּוֹרָה נִדְפֶּס מִשְׁמוּ בְּ"ג לֵב אֲרִיָּה" (פ' וִירָא), "לֶחֶם הַפָּנִים" לִיּוֹד ס' רִעִיָּה, וְכֵן מוֹבֵא בְּשׁוֹת בִּיָּה הַחֲדָשׁוֹת (ס' ב') וּבְשׁוֹת פְּנִי (הַחֲדָשׁוֹת ס' ט"ו), וְעוֹד רַבּוֹת מִתְּשׁוּבּוֹתָיו נִשְׁאָרוֹת בְּכ"י (דַּע"ק ע' 86), מִצְבָּתוֹ אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה הַקְּבִירוֹת בִּלְוֵבִילִין (17), תִּהְיֶה נִכְאֹסִים כִּי:

אַרְאֵלִים וּמִצּוֹקִים ...

פִּשְׁמוֹ יָדָם בְּאִישׁ אֱלֵקִים וּלְקַח ...

רַבֵּנוּ (?) רַבֵּנִי וְנִאֲוִינֵנוּ נִרְיָאֵל רֹאשׁ גְּלוֹת יִשְׂרָאֵל,

(16) זֶה הִיָּה הַנְּמִי יַעֲקֹב וּבְנוֹ הַנְּמִי הַעֲשִׂיָּל שֶׁהִיָּה בְּאַחֲרִית יָמָיו הַאֲבִידָק קְרֵאָא (הַשּׁוֹחַ גְּדוֹלָת שְׂאוּל" בַּהֲעֵרָה לְדָף ד', וּסְפָרִי "לִוְחוֹת זְכוּרֹן" ס' י"א). (17) רֵאָה, דַּע"ק קְדוּשִׁים ע' 81 (מִחֻלְקָה אֲבִנֵי קֶשֶׁת).

יראת ה' מבטח עו, אפרים לראשנו מעו . . .
משכיל בדרך תמים וישר, ורב כח בתבואות שור,
מיתתו יכפר בעדנו, ויהפך לשמחה אבלנו
וישלח לנו אפרים משיח צדקנו, אמן סלה.

(למרגלותיו.)

הנאון הגדול נ"י מוהר"ר אפרים זצ"ל
נקרא זלמן שור אב"ד ור"מ דק"ק לובלין
בן הנאון דק"ק לובלין מו"ה נפתלי . . .
ך"ח תשרי ש"ן צדי"ק דל"ת לפ"ק
תנצב"ה.

ג. בנו השלישי של הרב מ' נ"ה הירש הוא הרב מ' שמואל שור ר"מ
בלבוב, אשר מתולדותיו נספר הלאה (18).

ואלה בנותיו באותות לבתי בעלה:

ד. מ' מרגלא אשת הרב מ' ליזר אשכנזי מבית היילפרין בן הר'
משה אשכנזי המחבר ס' "זכרון משה" (לובלין שע"א 4°) — חותן הרב בעל
המהרש"א — וחתן הרב מ' משה ליפשיץ מברסק (19).

ה. מ' רייזיל אשת הרב מ' ישראל בן הרב מ' אברהם מייזלש
מקראקא (20). ותמת בעיר קראקא כ' ד שבט ש"פ ה' ימים אחרי אחרי מות אישה
(המת ח"י שבט ש"פ ה' כמבואר בפנקס הח"ק שם).

18. "מעלות היוחסין" ע' ל"ט, וט"ב ניטין (שמות אנשים אות ח'
ס"ק י"ב) מרא"ז מרגליות.

19. "גדולת שאול" (דף ו' ע"ב), אמנם הדברים לא נכתבו כראוי לכן קשים
להלמס, ולדעתי היה שם צ"ל כזה: . . . מ' משה אשכנזי חמיו של הנאון
מהרש"א ז"ל — וחמיו הי' מ' משה ליפשיץ הרב מברסק, — בעל המחבר ס'
זכרון משה. ע"כ, ובוה נבין היטב הכונה שהנ"מ משה אשכנזי המחבר ס'
זכרון משה הוא חותן וזמשה"א, וחותנו, של בעל זכרון משה, היה הרב
מ' משה ליפשיץ. והנה ידידי הרה"ח ר"ש ווינר ישב על המדוכה בהערתו לס'
דעת קדושים (ע' 57) לברר וללבן דברי בעל גד"ש באופן שבעד זכרון משה
והפ"ה"א לקחו שתי אחיות בת הרב מ' משה ליפשיץ, אבל סברתו מפרכת
מעצמה כי היה צ"ל שם: . . . מ' משה אשכנזי ניסו של הנאון מהרש"א ז"ל, אבל
בגד"ש כתוב בפירוש מלת "חמיו". וכי ישאל השואל הלא בהערה הנוכח ב"ס ד"ק
כתוב שהרב ר"מ ליפשיץ מוזכר בסו"ס "זכרון משה" בלי תאר "חותן", הדבר
פשוט שלקח לו לאשה את בתו אחרי הוציאו לאור ספרו זכרון משה, וכנראה
בזיווג שני. וגם בדברי הרב ר"ש נאטאנאוהן שבראש ס' מצבת קדש יחסרו שני
קוים וצ"ל כזה: . . . הנאון הגדול מ' אברהם היילפרין אבד"ק לבוב, — שהיה בן
הנאון החסיד בעל זכרון משה, — ניסו של זקני המהרש"א ז"ל. ע"כ. ועתה הכל על
מקומו יבא בשלום.

ידידי הרב החוקר ר"י כהן-צדק כתב תולדות בעל זכרון משה ב"היחודי" ש"ז,
ויעתיק מהס' ז"מ דברים נכבדים המעידים על מחברו כי תורה וגדולה יחדו אצלו נפשו
ונשקו, ונעלה היא מעל כל שפק כי על כן התחתן עמו השר וואהל, וגם את המהרש"א
לקח לו לחתן, ואחרי עלותו ירושלימה תמכה אשתו בידי חותנה.

20. "חמנוה החסיד הנאון מוהר"ר אברהם מייזלש זלח"ה, בעל דודתי הרבנית
זלח"ה, אשר עשה לו שם בכיתו בהרבצתו תורה ברבים והספיק מכיסו רבים בתורה כל

א. מ' אינלה השגל הנצבת לימין הרב מ' יונה בר' קלמן השני ומלכים
מהם יצאו כאשר נזכיר בפרק הבא.

פרק שלישי.

א. צאצאי הרב מ' אברהם חיים שור הם: א) בנו הרב מ' צבי הירש
המביא תחת מכבש הדפוס בקראקא שנת שצ"ד, הם' תורת חיים, וגם הקדמה קטנה
כתב בראשו, ויאמר: "גם אנכי הפעוט שפל ברך, קטן הערך, ב ש נ י ס רך. . .
הצצתי מן החרכים, במים עמוקים, עין חיים היא למחזיקים, דברים ערכים ומתוקים. . .
הקישויות והדקדוקים, מפרק הרים ומשבר סלעי נקיקים, וכפטיש יפוצץ לכמה פנים
מתחלקים, בים התלמוד מים אדירים וחזקים, גם אהבה מסותרת ותוכחת מגולה עם רז"ל
בעלי התוס' ורש"י רבותינו המובהקים, כאשר הסכים אל נורא בשחקים, עם
פמריא שלו ושאר הצדיקים, אשר עטרותיהם בראשיהם אדוקים. . .
שכן גילה לא"ה המחבר בעל החלום שדבריו כנים ומצודקים
. . . ע"כ לא שקטתי ולא נחתי עד שהבאתי לאור תעלומות הספר באלו פרקים, לרעות
צמאים אשר נפשם בתורה דבוקים. . . כ"ד הקטן והשפל צבי בן הרב המחנך הנאון
הגדול ר"מ ור"ג ואב"ד דקראקא כמהר"ר נתן שפירא ולה"ה, עכ"ל.

הר' הירש לקח השמימה בימי עלומיו, ביום ד' י"ב שבט שצ"ה בעיר קראקא
(שם בפנקס הח"ק צ"ה ע"א), ועזב לאנחות בת אחת ואת אשתו מ' חוואליש 21). —
ב) אשת הרב מ' אשר זעליג בהר' יצחק הלוי הורוויץ המניה ס' תורת חיים
בתוצאה הנוכרת: — ג) אשת הרב מ' הירש שכתב גם הוא הקדמה בתוצאה זו —
שהעתקנו אפס קצה בפרק השני. — ותחתיה חתם: "נאם הקטן צבי נקרא הירש בא"א
החיר עוזר ולה"ה, החונה על הגלגל לע"א פה ק"ק דובנא הגדולה יצ"ו.

ימיו עד יום מותו עד שהעלה מתוך קירות לבו חבור אחד על כל הד' טורים, ובקש
מבניו נחיי נפש אנשי מעלה שיקחו סך זנאון מעובון שלו וידפיסו הבאורים ההם באופן
שתהיה צדקתו עומדת לעד זה הכותב ספרים ומשאלין לאחרים, אמנם זאת אשר בקש
מרוב ענותנותו, שלא יתנום, לבית הדפוס עד אשר יבררו וילוכנו דבריו, ע"י חתן בנו
הגדול הלא הוא המרום הנודע בשערים המופלג בתורה וגדולה במקום אחד, ה"ה מחותני
החכם הגדול מוהר"ר יצחק, חתן ש"ב ומחותני המנוח הרא"ש כהר"ר בונם רא"מ
ולה"ה. . . וחנני מבקש לכל קורא, כאם המצא תמצא תחת ידו חבורו של חנאון הגדול
מוהר"ר אברהם ולה"ה הנ"ל, כולו או קצתו יביאו אלי ועלי לשלם במיטב. אלה דברי
הרב מ' מנחם נחום מ' משה מייזלש המדפיס בקראקא (ראה ס' הדפוס
העברי בק"ק ע' 25) בהקדמתו לס' שפתי כהן שנדפס אצלו בשנת ת"ו.
הרב מ' אברהם מ' יוסף מייזלש היה בעל בעמיו, פרנס ומנהיג העדה,
ושמו נודע בשערים, וגם בין חכמי העיר בא על החתום בענין בית חכנסת (ידידי המנוח
מ' שוח"ה ז"ל בהערותיו לס' עה"צ ע' 71) וימת בעיר קראקא ו' מרחשון ש"ס לס"ק
(כמבואר שם בפנקס הח"ק). ע"ד יוצאי חלציו השוה מפל"ת ע"ה צ' ע' 4, וראה גם
ספרי לוחות זכרון ע' 43.

(21) השוה מחברתי, מרנניא שפירא ע' 15.

ב. אלה הם יוצאי ירך הרב מ' אפרים זלמן שור: (א) הרב מ' יעקב שור שקד יומם ולילה על דלתי התורה והתעודה, כי אמו דפחה בקרבו ויקי נחלת אהבת התורה ותלך אתו אמו מ' הנלי הנזכרה אל הנ"מ העשיל לקבל ממנו התרת הוראה וכי יתמכו בסמיכות חכמים, וימאן לבצע מחשבתה. וידע הדבר הזה בעיני בנה הרב מ' יעקב, ותספד לו אמו כי הרב מ' העשיל יקום ממנה את נקמתו על אשר השליכה אותו אחרי גוה ולא הפצה להוות לו לאשה. (גדולת שאל דף ד').

הרב מ' יעקב לקח לו לאשה את מ' חנה בת הנדיב והקצין מ' ישעיה — בן מ' משה ר' ליורש מווילנא 92). והיו רב אביד בעיר לויצק ומשם היין תשובות נכבדות בעניני דת ודין (ראה שו"ת גאונים בתראי סי' מ"ח מ"ו). המעידות על רב הלוי באוריתא. בשנת שצ"ט (ה' ד' כסליו) נמנה להיות חד מבי דינר של הרב מ' אברהם, בן המחבר שו"ת משאת בנימין, שה' או רב בכריסק דליטא ויהו דעו בעניני עונגה (שו"ת פני יהושע ח"ב סמן ס"ג). בן הרביץ תורה לחברים המקשיבים, ואחד מהם הוא הרב מ' ישעיה הלוי הורוויץ המחבר ס' בית הלוי 93). המביא בספרו זה ד"ת בשם מורו אלופו ומיודעו. ובאחרית ימיו — ערך ת"ב — נתעלה להיות רב. עדתו ולמלא מקום הוריו, נוחי נפש, וגאון הדור השכימו לפתחו לדרוש בדבר אלהים, ודוא השיבם כיד הכמתו השוכה עליו בכל מקצועות הספרות התלמודית (השוה חלקת מחוקק על אה"ע סמן י"ז ס"ק ע"ח ובס' בית הלל ס' ח'). ובשנת תט"ו יסדר עטרת תפארת ישראל (ע"ת 119); מפלפוליו והדושו הרבים שהשאיר אחריו ברכה נדפס בשנת תנ"ג בעיר אמשטרדם ספרו "פלפולא חריפתא" הכולל חרושי מסכת סנהדרין — בגדל 4. — ורבים נשארו עד היום והמה בכתובים 94). — ב) בתו של הרב מ' אפרים זלמן שור היתה אשת הרב מ' יהודה במ' מאיר קאצינעל בוגין האבד"ק בריסק דליטא (גדולת שאל דף כ"ד ע"ב).

ג. הרב מ' שמואל שור (הנוכח בפיק השני אות נ') הוליד את הרב מ' אברהם שור — חתן הרב מ' גרשון במ' אברהם בן הרב מ' אליהו מלבוב

(21) הנדיב מ' משה בר' אליעזר מק"ק וויז'נא נדבת רוחו אותו ללות סך מסוים להדפסת התלמוד בבלי בלובלין בשנת ש"ה (ראה מחברתי לתוכחות הדפוס העברי בלובלין ע' 9), וראה אדותו גם בעיר תהלה ע' 105.

(22) הרב מ' ישעיה בן הרב מ' יעקב בהרב מ' ישעיה הורוויץ המחבר ס' של"ה למד תורה בעיר בריסק, בבית מדרשו של אביו, והיה משתעשע את רבותיו, ואח"כ בא לק"ק וויז'נא והתאספו אליו עדרי צאן קדשים לשאוב מי בורו בפוסקים (לשון הרב מ' יוסף מווירדברג בהסכמתו לס' בית הלוי). ואחרי כן הרביץ תורה במדינת איטליא והדפיס בשנת תכ"ו בעיר וויניציא ספרו "בית הלוי" ובראשו נמצאו הסכמות רבני דורו הר' יונה במ' ישעיה תאומים האבד"ק מיץ (י' אד"ר תכ"ו); הר' שמשון במ' אברהם שמואל בכרך האבד"ק ווירמייזא (נ' תמוז תכ"ג); הר' יוסף במ' משה האבד"ק ווירדברג (תכ"ג); הר' נפתלי בר' אהרן מרדכי שנייטוך האבד"ק הענא (ש"ו תמוז תכ"ג); הר' יעקב בר' משה הלוי, הר' שלמה בר' נחמיה סארוואל, והר' משה בר' מרדכי זכות, שלשה אלה מרבני וויניציא (וראה עיר ווילנא ע' 2).

(24) ראה אוצרות חיים ע' 67, ועיר תהלה ע' 26.

הנקרא ר' אלי אורינל (מעלות הוחסין ע' נ"ו). — אשר נזכר לשם ולתהלה בפנקס כיהכ"נ הקטן בלבוב — הנאבד! — וכעיר לביב מנוחתו כבוד (שם ע' מ"א).

ד. מ' מרגלא הולידה את הרב מ' איצק סטנאב (נ"ש ו' ע"ב) הבא לתולדותיו בין משפחת היילפרין בס' דעת קדושים (ע' 59).

ה. מ' איגלה הנזכרת בפרק השני — אות ו' — הולידה את הרב מ' אפרים נפתלי אבי הרב מ' יעקב שהיה אבד"ק לובלין. ויבא שם בהסכמה על ס' קול יהודה (פראג ת"א). אביו של דג"מ העשיל שהיה באחרית ימיו רב בקראקא (ראה בספרי לוחות זכרון ע' 16, והעורבים ובני יונה צד 30). אשר מחלציו צאו אדרי התורה שהרביצו תורה בישראל בשנות דור ודור.

פרק רביעי.

א. הרב מ' צבי הירש בן הרב מ' אברהם חיים שור — הנזכר בפרק שלישי אות א' — השאיר אחריו בת אחת. כאשר הזכרנו. ותהי אשת הרב מ' אלעזר ותלד לו את הרב מ' צבי הירש שהיה רב באלטשטאדט ומעזריטש (נפטר י"ד תמוז תצ"ד) אבי הרב מ' אברהם אביש האבד"ק פראנקפורט אשר על נהר מיין המכבר ס' ברכת אברהם (עשרת תפארת ישראל ע' 15).

ב. בנו הרב מ' יעקב שור הם: א) הרב מ' צבי הירש דמוזכר בחשבונות מדינת ליטא עד שנת תל"ו (עיר תהלה ע' 120). — ב) מ' יענטא אשת הרב מ' שאול קאצינעלבונין האבד"ק פינטשוב (25) (נ"ש דף ו'). והולידה לו שני

25) הרב מ' שאול — בן הרב מ' משה בהרב מ' מאיר ק"ב, — היה בשחרות ימיו אב"ד בעיר העלמא וימלא מקום אביו (השנה ספרי לז"ו ע' 82) ואחרי כן נתעלה לשבת על כסא הרבנות בפניטשוב, והנה מן הרבנים שישבו שם בעיר הזאת כסאות למשפט הנודעים לנו כבר חשבתי בספרי לז"ו (ע' 59) ועתה אבוא כבוצר על סלסלות למלאות אחרי דברי שם כפי אשר נודעתי אחרי כן מפנקסי קהלת פינטשוב. א) הרב מ' יצחק ית"א למיכל בן הרב מ' שלמה שפירא בן המנ"ע (השנה ספרי מרגינתא שפירא ע' 15) היה שם דיינא ובפנקס עיר קראקא (סמן אתשפ"ה) נכתב ממנו פסק דין משנת ת"י (ו' י"ב חשון), אבל בשנת ת"י"ז, אחרי מות הנ"מ יצחק הכהן, עטרוהו נור הרבנות, והי עשרת ראשו עד שנת תכ"ד כי אז נאסף אל עמיו. — ב) אחרי מות הרב מ' י"מ שפירא נבחר לשבת על כסאו הרב מ' נפתלי הירש בן הרב מ' בנימין וואלף הנהן הרב מ' העשיל מקראקא (השנה ספרי לז"ו ע' 16 הערה 9), ויבא שם בהסכמה באחרית ימי שבתו בעיר הזאת. — תל"ה — ע"ס עולת תמיד (אמ"ד תמ"א 2), — ג) ועד מקומו נתמנה הרב מ' משה יצחק יהודה ליב במ' נפתלי הנקרא הר' ליב צינץ ונמצאת הסכמתו ע"ס לקט שמואל (וויניציא תנ"ד). — ד) הרב מ' נפתלי הירץ בן הרב מ' ליב צינץ הנזכר, — הבלתי נודע להח' המנוח פרוץ. ד. קויעמאנן נ"ע במחברותו לכבוד ריש"ל צונץ, — היה בראשונה יושב על כסא הרבנות בעיר שדה חדש בפולניא, והסכים שם על הדפסת המדרש רבה (הוצאת אמ"ד תפ"ה), ומשם נחקבל לשבת על כסא אביו בשנת תע"ח. ויכהן שם פאר עד שנת תצ"ג. — ה) הרב מ' שלמה הכהן יושב על כסאו שם בשנת תק"ב, ספרו יקהל שלמה נדפס בליווארנא בשנת

בניסמיני את הרב מ' יעקב שנהרג בדמי ימיו והשאיר אחריו בכתובים ס' נחלת יעקב ואת הרב מ' משה שהיה אבד"ק פאדהייץ ואח"כ בשוואבך (שם דף לד). ומנוחתה כבוד בעיר בראדי בנליציה אצל סדר אחותה. ג' מ' רבקה אשת הרב מ' אברהם דעס רבי' ש ותמת בעיר בראד ח' ניסן תע"ה (מעלות היוחסין ע' ע"ח).

ג. להרב מ' אברהם שור היה בן מוסלא ומופלג הרב מ' יהודה ליב שור. הוא היה התן הנכיר ה' צבי הירש לוי' ש מלכו. ממשפחה נודעה ומיוחסת (מעלות היוחסין ע' נ"ו). וכנראה היא מצבתו הנעתקה בס' מצבת קדש (ח"א אות ל'):

הלא תדעו כי שר וגדול נפל בישראל, ראש גולת אריאל, וימת יהודה ספרא רבא דישראל, ה"ה הרב חמאור הגדול הנאון מוהר"ר יהודה ליב בהנאון מוהר"ר אברהם אב"ד. . . נפטר ביום נ' י"ב כסלו ת' לפ"ק תנצב"ה.

הרב מ' יהודה ליב זכה גם הוא לבן משכיל הוא הרב מ' אפרים זלמן שור אשר לקח לו לאשה את בת הרב מ' אלכסנדר סענדיר בן הרב מ' יעקב תעמרלש מלובלין 26, והיה מגיד בעיר לבוב. ובסוף ימיו היה פעם אחת רעש

תקמ"ו (אז תצליח, בגדל 2), ומצורף לו ד"ת מבנו הרב מ' נפתלי הירץ שהיה בראשונה רב בעיר וואלטיטש הקרובה אל העיר בראדי, ואח"כ נתמנה להיות ראב"ד בפ"ג שוב (ובהקדמתו הנהו מזכיר את אחיו הרב מ' בנימין וואלף שהיה אז אבד"ק סיטרכוב, ואח"כ נתקבל להיות נמנה חד מבי די"ר בחמלניק כמבואר בשו"ת כהנה סמן נ"ו, וכ"ז נעלם מבעל דעת קדושים בספרו ע' 110).

26) בהקדמת שו"ת אבן חשהם (דיהרנסור תצ"ג) יספר שהרב מאיר אשכנזי מעיר טאנהויזען זכה לר' בנימין, כלם גדולי החוראה ח"ה הרבנים מ' אליקים געץ מראשי הישיבה בפוזנ' מ' עקיבא מהוציף לאץ; מ' יעקב תעמרלש, ומ' ליב חנהלש. והנה הרב מ' משה (בכ"ז ח"ב דף קכ"ח ע"ב) כבר ישב על המדוכה להפיץ אור בהיר לגלות מתי חי ר"ל חנהלש, ואין ולא ורסאי בדיח, לכן ננסה נא גם אנחנו לגלות חדשות ונצורות. הרב מ' ליב חנהלש הרביץ תורה בעיר לובלין בחצי המאה הרביעית ויחבר שם ספרו וינש יהודא לבאר ולהניח דברי ר"י בעל הטורים, ותחל בהדפסתו בעירו לובלין אבל כפתע פתאום נוע ויאסף שם אל עמיו ביום א' כ"א שבט ש"נ ר' במשך ימי ההדפסת. כדברים האלה יספר לנו אחיו הר' יעקב המכנה ר"י תעמרלש בהקדמתו לס' אחיו, כי הוא התאזר חיל להקים שם אחיו המת להשלים הדפסת הספר עד תומו, ובימינו תמכו ולקחו חבל האלופים הר' יואל בר אהרן הלוי, הר' יוזפא בר' יהודה, (השות מחברתי, לתולדות הדפוס העברי בלובלין ע' 7), והר' שמואל בן הח"ר יהודה ולה"ה הנקרא בפ"י בכל שמואל רבי מ"כ להארסת מלובלין, ובקצה הספר הדפיסו שיר ארוך לכבוד נשמת המחבר המתלוננת בצל שדי, ותחי השלמת הספר יום ה' כ"ז אלול שנת הנה ימים באים וננש חורש בקוצר. והנה בס' לקוה"י בלובלין (ע' 44) הדפיס מצבה אחת וזה ניסחה:

פה נקבר ארי שבחבורה
הרביץ תורה
והוציאה לאורה
בפלסוד ובסבורא

הרב הגדול מו"ה יהודה ליב בן הרב
מו"ה מאיר זצ"ל אשכנזי כ"א שבט ש"נ
ונס אשתו מרת פייגאל זצ"ל.

גדול כל בוב, שקורין שילער נעלייף, שהיה דרכם לפשוט ידיהם בנזל, ושודרים ומכים כל המוצאים, ובהפצו לנזם פנע בו אחד מהם וראה נזם באזנא . . . כאשר נהגו לעשות מקדם לבן רך ויחיד, ותפש הערל בנזם וקרע אותו מאזנו והנזם היה שלם, והביט אל האזן וראה שהיא ג"כ שלמה, ונבהל מאד, ואמר לו איש אלהים קדוש אתה, בא עמי ואחביאך בביתי, והחביאו שלשה ימים בארות הסוסים שלו . . . ולא אכל רק פת חריבה, ואחר שנשקט הרעש נסע לפ"ק — בר א"ר — . . . ותתפלל פ"ק תפלת נעילה, ולמחרתו אמר, שהראו לו שהיתה הרוחה וישועה לאנשי לבוב, ונתעכב פה בימות החורף, ושוב קרא להחבורה קדישא, ומסר להם כל הכתבים והשלישית שהי' בידו ושאלו על מה, ואמר כי בחזיון לילה ראה שהיה פלפול בישיבה של מעלה ואמרו מאן מוכח ר"ז שור, ובקש זמן תלתין יומין דלהדר תלמודא דידיה ונפטר ונקבר בכבוד גדול פ"ק, ועל מצבת אבן של קברו נרשם בלשון זה:

פ"ג הנאון הגדול מ"ה אפרים שור בהרב הנאון מ"ה
יהודה ליב שור נפטר ד' אייר תל"ד לפ"ק. (27).

מחדושי הרבים ילדי שכלו יזכר בנו בספרו "שמה חדשה ותבואות שור" במקומות רבים (סמן י"ד ס"ק כ"ה, ובחדושי למס' ברכות דף ג/ ועוד).

פרק חמישי.

(א) הרב מ' אפרים שור הנזכר לפני זה הוליד את (א) הרב מ' אלכסנדר סענדר שור, בעודנו צעיר לימים לקחו הרב הפנים דד"א מ' מרדכי ר' ליבושים מואלקוא (28) לחתן ויתן לו את בתו מ' וויטל לאשה, ונתעשר או בעשרת הרבנות מקהלת הובניב בגליל בעלזא (29), וישב שם על מדין, אבן התעשת אחרי כן שלא לעשות תורתו קרדום לחפור בה ולהשתמש בתנא, ויעזוב את כסא הרבנות ויתקע אהליו עירה זאלקווא, ויגר שם בתור איש פרט, מערך שנת תס"ד. בשנת תצ"ג הרפס בעיר הזאת ספרו "שמה חדשה" עם באור "תבואות שור" על דיני שו"ב, ובכור שור" על חדושי הש"ס, ובתחלתו הרפס הסכמות רבני דורו המפורסמים. הרב

ולא ידע איש כי היא מצבת ר"ל חנהל'ש אשר אחיו יודיע שנת ויום מותו כאשר חרות על המצבה. גם הרב הב"ח אשר גדל בלובלין מוכיר ד"ת בשמו בהקדמת ספרו "משיב נפש". וע"ד אחיו הר' יעקב נדע שהרפס גם בהשתתפות החברים הנזכרים בעיר לובלין בשנת שנת'ס, עשרת שלמה"ה באור הרש"ל על הס' "שערי דורא", וכמו כן הרפס בקראקא בשנת ש"ע זו שו"ת מהר"ם מיניץ (השוה ספרי, הדפוס העברי בקראקא ע' 22 ובמחברת על רבני פילא מהרב הח' חפ"פ. דר. מרדכי בראנן).

(27) השוה "מעלות היוחסין" ע' 41, 44, 57.

(28) אבי הר' מרדכי הר' ליבוש הוא בן הרב מ' איסרל בהרב מ' משה בעל "מהדורא בתרא" בהרב מ' יצחק מייזלש בן הרב מ' בונם מייזלש בן הרב מ' אברהם מייזלש (הנזכר למעלה הערה 20), והשוה ספרי לר"ז ע' 43, ועשרת תפארת ישראל" צד 20.

(29) "מעלות היוחסין" ע' 44, ויביאו גם הרב מ' צבי מייזלש בספרו "חמדה ננוחה" (סמן ו').

מ' יצחק לנדא האבד"ק זאלק ווא יאמר בהסכמתו (מיום א' ר"ח אלול תצ"א) על המחבר: שהוא מועט לאדם חד מבני עלי". הרב מ' יעקב יושע האבד"ק לבוב (מיום ג' כ"א חשוון תצ"ב) יכתוב: "שהרב"ן תורה בכמה קהלות וכבר יצא לו מוניטין בעולם כחד מן קמאי ושל כת הקודמין... שמעתא מבדרן בעלמא נהירין ליה שבילי וכולא תלמודא". גם הרב מ' אלעזר מקראקא האבד"ק בראד (30) (מיום ב' ט' אלול תצ"א) כי: "הראה הריפותו ובקיאותו בפוסקים ראשונים וגם אחרונים ידיו רב לו בפלפולא הריפתא". וכמו כן יאמר הרב מ' יהודה לייב אישינא ר"מ דק"ק לבוב, כי: "רבים הולכים להוראתו אשר הורה. אליו ידרשו גדולי המורים לרוות צמאונם ומאתו תצא הוראה לכל צביונים".

בהקדמת ספרו יאמר הרב מ' אלכסנדר סענדר מה ראה על ככה ומה הגיע אליו להוציא לאור ספרו זה, וכה דבריו: "ראיתי שעל הרוב סומכים על הקיצורים, וליכא האידנא דירע למחלש ע"פ הפוסקים אשר בית ישראל נשען עליהם. דלית בקי בר וומיה, ואם בקי לעיין במקור הדין ירוין בו ריהטא דחקלאי ושקיל וטרי ולא דייק, ואין מעינין במקום שמכריעין, ולכן חשך האור לפני הדורשן והחוקרן, ויש צולל במים

(30) הרב מ' אלעזר נולד בעיר קראקא בחצי הראשונה ממאה החמישית לאביו הרב מ' שמואל שמעל קא ממשפחת מרגליות (השוה ס' לר"ז ע' 52), ולאמו מ' שייכל בת הרב מ' משה ראב"ד בקראקא בן הרב מ' יהושע בעל "מניני שלמה" (עשרת תפארת ישראל ע' 29), חנוכו וגדולו היה עד מי מבוע התלמוד ומפרשיו, ואמנם חזרה התורה על אכסניא שלה, וירד לעומקי ים התלמוד ויעל בידו מרגניתא, וירא סמן טוב בלמודו, ויהי לו שיג ושיח עם גדולי העיר, רבניה ואולופיה, ויזיל בהסכמתו לס' "דרש משה" (לכוב תרכ"ב): "... ה"ה מחותני כבוד הרב... חזיתי לרישיה ביני עמודי עולם וגמגמה עמהם". — הרב מ' אלעזר עשה חיל בעודנו עול ימים לא לבד בפלפולא הריפתא, כי אם גם במקצוע האגדה והדרוש, ואף דרש דרש או במקהלות עם בקראקא "דרוש למעלת הצדקה" (מעשה רוקח עה"ת, פ' ראה). אביו הרב מ' שמואל שמעל קא נתקבל בעת ההיא לרב אב"ד בעיר עלקוש (Olkusz) בפולניא, ויתן שם הסכמתו ע"ס "זרע בירך שלישי", ואל בנו נתן לאשה את מ' תורה בת ניסו הרב מ' שמואל שמעל קא הורוויץ. — שהיה אז רב עיר טארנאו (Tarnów).

הרב מ' אלעזר נתקבל אז לשבת על כסא הרבנית בעיר ראקוב ערך תס"ח (השוה שו"ת אריבעה טורי אבן ס' טו'), וכבר יצאו לו מוניטין בתבל, ורבים מרבני דורו הציעו לפניו ספקותיהם בעניני איסור והיתר ובפלפולא הריפתא, וגם מסתרי תורה כל הניח ידו, ויהי לו יד ושם בין יורעי ה"ן. ערך שנת תע"ד נתעשר בעשרת הרבנות מהעיר הגדולה בראדי אשר הקשיבה את שמעו הטוב, ולכן עזב משרתו בעיר הקטנה ראקוב ויסע בראדה המלאה תשואות והמון אדם רב בימים ההם, ויבא שם בהסכמה בשנת תע"ד ע"ס "זרע בירך שלישי", ב"ית הלו"י" (זאלקווא תפ"ב ע' 2), ועוד על ספרים שונים, וירעה צאן עדתו במנוחות שאננות שנים מספר, ולשמחת לבבו קבל כתב-הרבנות מעדת האשכנזים באמשטרדאם (מיום ג' בשלח תצ"ה), ויסע מבראדי ויבא אמשטרדאם ביום ד' כ"ז אלול תצ"ה, ויקבליהו בכבוד גדול וברב חדרו ויקר, ויוקירו חין ערכו לנשיא אליהם, ולכבודו חקקו מטבע של כסף, אשר מצד אחד היה חרות דמות דיוקנו עד חצי גופו, וסביב כתוב: "מרה"י עזר בן מו"ה שמואל אב"ד דק"ק בראד". ומעבר השני חקק (השוה מ"ע הירשי 1898 ע' 328 במאמר הח' א. וואלף):

אדירים ומעלה בידו הדודי חרם ומעשה חידודים . . . וסומך להלכה ולמעשה לכן ערבה לבי לגשת לחבר ספר שמלה חדשה מפני שהוא דרך הרב בעל הלבושים ויל . . . וכה משפטו לכתוב כל הדברים השייכים לאותו סמן מראשונים ואחרונים ויל. וטעם הדבר, ולכתוב בצדו מראה מקום מוצא כל דין, וכל טעם וכל דין או טעם אשר לא נתבאר בצדו מראה מקומי, סתמו כפירושו שאותו דין מבואר בש"ע ובהגהת הרמ"א ויל. ואותו הטעם מבואר בספר הלבוש, וכל זה בדינים המוסכמים הנלעגים שאין לדקדק ולפלפל עליהם. אמנם הדברים שיש לעיין ולפלפל עליהם מדוע ככה יסדתי, רשמתי עליהם ס"ק דרך א' ב' לעיין עליהם בספר תבואות שור שחברתי בס"ד סביב ס' שמ"ה הנ"ל, ובו בארתי בס"ד כד הצורך טעמי ונמוקי ולא חברתי לגדולי הערך, גם לא עלתה על דעתי לומר מי שלא ערב לבו לגשת לתוך קשרי המלחמה יבא ויסמוך על שלי, כי ידעתי מעוט השגתי, רק אמרתי אנלה און תלמידי ישמעו ויסיפו לקח.

נתקבל.

כאן יום ד' ז"ך אלול

תצ"ה לפ"ק לאורך ימים א"ס.

הוי מתפלל בשלומה של מלכות

קראתי בכל לב	פדני מעושק אדם
יחי לבי תמים	יבואני רחמיך ואחיה
חלקי הוה אמרתי	נר לרגלי דבריך
אורך בישר לבב	את חקיך אשכור
זכרתי בלילה שמך	כלתה לישועתך נפשי

וישמע הוה בקול אליהו ויחי

ע"י י"ב בל"ל יצ"ו

פה אמשטרדם.

בעת ההוא פרשו חבל רבנים חרם ושמתא על הרב מ' משה חיים לוצאטו (אלמנצי, כרם חמד השלישי ע' 157) וימנו עמם את הר"א כי גדול שמו בישראל, וגם מחברים ומולים פנו אליו לתת הסכמתו לענדה בראש ספריהם, ומהבילתי נודעות עד כה הן, ע"ס, בית דוד" (אמ"ד תצ"ח) וע"ס, צרור החיים" (שם) ונפלא הדבר כי הר"א מנע את עצמו מתת הסכמתו על ספרים חדשים, ויאמר עם הספר: . . . ובזויות שאין אני נותן הסכמה לשום ספר חדש (!) נלל כן לא נתתי הסכמה בכ" בעצמי" (בהסכמתו הנדפס בראש ס' "זרע ישראל", אמ"ד תצ"ו 4) בשנת ת"ק נשלם באמ"ד הדפסת ספרו, מעשה וקח" הכלול רמזים בסדרו המשנה בהתאמצות שני בניו, הר' משה והר' שלום, כן הודיע הר"א לעדתו בדרושו שדרש בבית הכנסת בעשרה בשבת שנה הזאת כי נמר אמר לעזבם ולעלות לארץ הצבי (שארית ישראל פרק ל"ד), ואמנם הביא מחשבתו לפעלת ידים, ובעשירי לחדש סיון ת"ק עזב את העיר ושכיות מחמדיה לבוא לארץ הקדושה, ויבא שלם אל מחוז חפצו היא העיר צפת, אשר אותה וגם כלתה נפשו אליה בנענועים, ויתקע שמה אהלו וישיבתו, אולם לא היה שם בנות שלום כאשר דמה וחשב מראש, כי הקשיב רב קשב אשר רבים מתושבי וגם נכבדי עיר צפת העמיקו חקר בחלקי ספר, חמדת הימים" אשר המחבר נכוה בנחלי משיח השקר והמתעה את ישראל, ויצא הר"א נגדם ללחום ביד רמה, ויראם את נחת זרועו, ובתוכחו לדעת כי עמלו בדי ריק, ועוד ממרווחו ורבו בעלי חצים, החלט לשוב על כנו חראשון, אך חמות קפר פתיל חיתו, וביום השבת קדש פ' בראשית (חזחמ"ס) שנת ת"ק ב ככה נר ישראל (שם), ויקבר שם בקבורת הרבנים, במערה יפה הנקראת מערת אשכנזי, המליאה קבורות, ובאמצע יש עמוד אבן הנחצב ופתחה למערב, אצל הפתח ממש מימין הכניסה שם מנוחתו כבוד" (חבת ירושלם ס' כ"ב).

עוד חברתי בס"ד ספר על סדר הש"ס והוא חדושי נפ"ת ולפעמים
חדושי אנדרה ותוכחת מוסר... והנה בנד כי הזמן ולא עלה בידו כ"א סנסן
אחד נטוע... והנה בא לירי'ס פרי חדש על יו"ד... ועם היות שנראה מחבורו שהיה
נדול בתורה הריץ ומקשה מ"מ נראה שלא חברו בחוש של מתון... לכן נחלק על
רבותינו האחרונים, ולפעמים גם על הקדמונים, ומיקל נגדם שלא כדון, והרואה בספרו
בוחר בדבריו, כי מצינו בכל מקום מכשיר למעלה, לכן אומר אני אל ישיא אתכם חוקיה
הוא ניהו הרב הגדול הנזכר לחקל נגד רבותינו המפורסמים, כי ימצא בחבור זה בסייעתא
דשמיא תשובה על רוב השנותיו שעל דברי הפוסקים ומהם ידון על השאר.

אמנם כן האיש שהוא בר אוריין, ויודע לשוט במצולות ים התלמוד והפוסקים
לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, יענה ויאמר על הדברים האלה כי כן דגרו ואמת
מללי, ומאו הופיע הספר שמי"ה על פני חבל ירביון המתרפקים באהבתו, וילכו לאורו כל
הרבנים היושבים על מדין בכלל, ויעשוהו להם לקו ולמשקלה, והשוחשים והבודקים
בפרט כל ימצאו ידם ורגלם בהלכות שר"ב מבלי שום את דבריו נר לרגלם ואור
לנתיבותם, כי הוא אסף וקבץ כאמיר נורנה כל הריגים הנוגעים להלכה ולמעשה, וערך

תולדותיו הם: (א) בנו בכורו הרב מ' משה הנזכר שהדפיס ספר אביו היה חתן
הרב מ' נפתלי כ"ץ האבד"ק פוזנא המחבר ס' "סמיכות חכמים", וביוונו שני לקח
בת הרב מ' צבי אשכנזי בעל "חכס צבי" לו לאשה, ויהי רב בעיר ולא משוב
בנליציה, ויבא בהסכמת בשנת תק"ן (כ"א כסליו) על ס' "זרע ישראל" (אמ"ד תצ"ו: 4):
כאורה נוטה ללין פה אמ"ד, ובשנת תק"ג (ד' ער"ח שבת) ע"ס "חקי דר"ך"
(דיהנפורט תק"ט). חדושי תורה נדפס ממנו בס' "ארבעה טורי אבן" ובס' אה"ד
יוסף (אלעקסניץ תקכ"ז 2) מאת מחותנו, ולו שלשה בנים הבכור הוא הרב מ' נפתלי
הירץ המביא תחת מכבש הדפוס בשנת תקמ"ט בעיר לבוב הס', "ארבעה טורי אבן"
מאת אביו וקנו הר' אלעזר, — וחפץ גם להדפיס הס', מעשה רוקח" מאת זקנו עזרת,
ולא עלה בידו, ובשנת תכ"ח נדפס ע"י נכדו הרב מ' יהושע העשיל בן בנו הרב
מ' שלום צבי האבד"ק קרעמניץ. — ויהי חתן דודו הרב מ' אברהם משה
ולמן בעל שו"ת "דברי ר' משלם" (קארעץ תקמ"ג). — משנתו היה הרב מ' יהודה
ליב שהיה בנעריו באמשטרדאם הס', "פני יהושע" ע"ס נשים (השוה דע"ק ע' 184)
ובמשך הזמן נתקבל לאבד"ק זבאריב, ונדפס ד"ת בשמו בס' "ארבעה טורי אבן" הנזכר
למעלה. — והשלישי הרב מ' שמואל שמעל קא חתן הרב מ' ישראל באב"ד
(עטרת תפארת ישראל צד 44).

(ב) הרב מ' שלום חתן הנביר מ' יחזקאל טארנער (מעלות היוחסין
ע' 69), וישב על מדין בעיר מיטמין ויבא שם בהסכמה על הדפסת הש"ס באמ"ד שחללו
בהדפסתו בשנת תקי"ג, ובשנת תקכ"ה (ט' סיון) על ס' "מאורי אש" עז"ת (פיוורא
תקכ"ו) ועוד על ספרים שונים, ויאסף שם אל עמיו בשנת תקכ"ו, ועל מצבתו חרות
(דע"ק, אבני קדש נ"ו 50):

פח נקבר הנאון החסיד צדיק יסוד עולם מוה"ר שלום כהחסיד הנשיא
מוה"ר אלעזר זצוק"ל בשנת יבא שלום על משכבו לפ"ק תנצלה.
במותו קנו עליו שאריו הרב בעל שו"ת "דברי ר' משלם" אבל ככר. תשובה אחת נדפסת
ממנו בתשובות שמואל (ווילנא תרי"ט 2). ואלה בניו ובנותיו: הרב מ' יהושע
האבד"ק סיגטק; הרב מ' יצחק חתן הרב מ' העשיל האבד"ק ווילנא (תולדות
משפחות נ"ב ע' 226); הרב מ' זונדיל האבד"ק סאסוב; מ' אליעזר; מ'
פייגא אשת בן דודו הרב מ' יהודא ליב האבד"ק זבאריב הנזכר; ואשת הרב
מ' יהושע ברי"ל מירקש (דע"ק ע' 184).

לפניהם הכל כשלחן הערוך, ולכן כל יויו ממנו ימין או שמאל, ועל פיו יחיו שלומי
אמוני ישראל, ועד הזמן האחרון וזה לעשר מהדורות, ובמהדורות האחרונות
הוסיפו לו זר תפארה הס' לבושי שרד וס' גידולי קדש מהרב מ' שרנא פייבל
האבד"ק בראדשין לבאר דבריו ולהוסיף הדינים המיוחדים בזמן האחרון, והיו נברא
רבא דקא מסהיד עליה, ה"ה הרב מ' חיד"א בשם הגדולים ח"א (אות א' נ' 209)
וח"ב (אות ת' נ' 3), אומרים כי הרב מ' אלכסנדר סענדר פרנס עצמו ממלאכת
משרפות יו"ר שרף (מצבת קדש ח"ג) וימת בשנת תצ"ז בעיר זאלקווא וזה דברי מצבתו
(קריה נשנבה ס" כ"ה):

מצבת אבן יקרה, קרנא דתורה קבורה, מחבר ספר שמלה חדשה,
תורה היא וגם פרושה, ספר תבואות שור ובכור שור, הנאון מו"ח
אלכסנדר סענדר שור בח"ד מו"ח אפרים זלמן שור, נפטר
ביום ג' כ"ז שבט תצ"ז לפ"ק
תנצב"ה.

רעותו מ' וויטל שזכרונה למעלה, היתה עלי אדמות עד שנת ת"ק, ותמת גם היא
בעיר זאלקווא, וזה חרות על מצבתה (שם ס" ע"א):

מצבת אבן יקרה, יראת ה' טהורה, אכסניא של תורה, מקום מה
נורא, עמה שרי נחורא, חרבנית מרת וויטל בת המנוח מו"ח
משה מרדכי ז"ל כ"ד חשון ת"ק לפ"ק.

ב) בתו של הרב מ' אפרים זלמן שור הולידה את הרב מ' אפרים
זלמן מניד דק"ק זאלקווא שה"י נקרא הר"י זלמן לוקוואר (מעלות היוחסין ע' 42).
ויחבר שיר על אדות חתני הזמן, והדפיסו דודו בספרו שם"ח (בכור שור מס' תענית),
ובראשו כתב: "אלה דברי בן אחותי החכם השלם הרבני המופלג מוה"ר אפרים זלמן
נר"י מניד מישורים בבית המדרש הגדול פה קהלתינו יצ"ו, וגם הוא זכה לבן גדול בתורה
הוא הרב מ' מנחם מענדל זאלקוואר מ"מ בעיר בראדי (מעלות היוחסין ע' 55).

פרק שישי.

אלה תולדות הרב מ' אלכסנדר סענדר שור.

א) מרת הינדא אשת הרב יהחריף מ' מרדכי מרגליות, נולדה
ביום ב' ח' מנחם תנ"י, בעלה היה נקרא ר' מרדכי חסיד' כי לא אכל דבר מן החי,
וילמוד בצוואת חדא עם הרב מ' יחזקאל לאנדא בעל נודע ביהודה, ונפטר בן
כ"ב שנה, ומנוחתו כבוד בעיר דובנא (מעלות היוחסין ע' נ"ג, ל"ט), והוא אביו זקנו
של הרב הנודע מ' אפרים זלמן מרגליות מבראדי בעל שו"ת בית אפרים.

ב) בנו הר"י זלמן הבלתי נודע (שם).

ג) מ' דבורה אשת הרב מ' ישראל בן הרב מ' מרדכי באב"ה —
נאמן דר' ארצות, והוא בן הרב מ' יצחק האבד"ק בראדי, בן הרב מ' יששכר
בעריש בן הרב מ' העשיל האבד"ק קראקא (עמרת תפארת ישראל ע' 21, וכ"י ח"ב
דף ס"ט ע"ב). — ומחלציהם יצא הרב מ' אלכסנדר סענדר חיים שור אשר לקח
לאשה את מרת דרעזיל בת הרב מ' אברהם יקותיאל זלמן רפאפורט

מבראדי שהיה נקרא ר' זלמן פערלס (עמ"ת שם העובי ע' 17), והם הולידו את הרב הקצין והמופלג מ' מאיר שור אשר כנוהו בראדסקי על שם עיר מולדתו בראדי, כבואו לשכון בעיר זלאטאפאל בפלך קיוב, עת לקחו הרב הקצין מו"ה יונה זיל לחתן, ויתן לו לאשה את בתו מ' מרים עטיל המתקריא מאריאסי, ואחד מבניו הוא הרב הגביר הנודע מו"ה ישראל בראדסקי, נ"ע אשר נודע בצדקת פורונו בישראל, ותלד לו רעייתו מ' חיה נ"ע, נכדת הרב מ' אלעזר מרגליות זצ"ל, את הרבנים הגבירים האדירים מו"ה אלעזר ואחיו מו"ה ליבוש בראדסקי נ"י בקיוב אשר שמעם הטוב נודע על פני תבל, כי ביתם פתוח לרוחה בכך עת, ולכל דבר שבצדקה וחסד הם הראשונים, ופליאו אף יגדילו עשה (השוה "אוצר הספרות" תרנ"ז), והם עמרת תפארת בית ישראל ברוסיה, יהי ה' עמם ויעלו עוד מעלה מעלה!

הפעם ערכתי לפני הקורא תולדות משפחת שור ענפיה ושריניה בכל דור ודור, כאשר השיגה ידי לסדר על פי מקורות נאמנים, כן הצבתי המעט ממפעליהם הנשארו לנו לפליטה, אשר גדולתם שמענו ונדעם בכל משכנות יעקב, כי עמדו לגם עמנו ואליהם רבים ידשו, גם יחלו אל לקחם כעל מלקוש, והצבתי למוד ושם ושארית לנצח למען ידע דור אחרון, כן מצאתי זכר אנשים שונים שהתילדו למשפחת "שור" גם הם כמו הר' משה בהר' משלם שור ספרא מתא בעיר סראקא בשנת ש"ע"ג כמבואר שם בפנקסי העדה; הר' אפרים זלמן בהר' יעקב שור מק"ק טיפלין ראש המדינה . . . שר וגדול הדור בשנת תק"י (השוה "משפחות פראג" ע' 55); ועוד, אולם למרות הקירות הרבות אשר הרשתי היטב כל יכלתי לידע ולדעוד קרבנם והתיחסם אל פנת יקרת משפחת "שור", וקימתי אמרם ז"ל: "לא עליך המלאכה לגמור — ולא אתה בן הורין להבטל ממנה", והיה כי יעלה ביד אחד החוקרים למלאות אחרי דברי יברכהו טובים.

מ פ ת ה

האנשים המוכאים בפנים הספר בסדר א"ב.

ר' יהושע העשיל רוקח 18,	ר' אברהם אביש מפפא"מ 13,
יואל בר' אהרן הלוי 14,	היילפרין 10,
סירקיש 6, 15,	חיים שור 6,
יופא בר' יהודא 14,	מיזלש 10, 11,
יונה בר' קלמן 11,	משלם זלמן 18,
חאומים 12,	סלניק 12,
יהזקאל טארנר 18,	דעם רבי"ש 14,
לאנדא 19,	יקותיאל זלמן רפ"פ 19,
יוסף מאיר מהנובר 7,	שור 12,
מווירדברג 12,	איצק סמנוב 13,
בכור שור 5,	אליקים נעין 14,
יעקב יושע מלוב 16,	אלכסנדר ברי' טעמרלש 14,
מלובלין 9,	שור 15,
ברי"מ הלוי 12,	סענדיר שור 19,
שור 12,	אלעזר מרגליות (רוקח) 16,
תם 5,	בראדסקי 20,
יצחק מבראדי 19,	אפרים זלמן מגיד 19,
לאנדא 16,	שור 9, 20,
מיזלש 15,	מרגליות 19,
כ"ץ מפינטשוב 13,	נפתלי מלובלין 13,
רוקח 18,	אשר זעליג הורוויץ 11,
יחיאל מיכל שפירא 13,	בנימין וואלאף מפיטערקוב 14,
ר' בונמש 11,	גרשון ברי"א מלוב 12,
ישעיה הורוויץ 12,	דעשיל מקראקא 9, 12, 13, 19,
ר"מ ר' ליוזש 12,	מ' קייטל שור 19,
ישראל באב"ד 19,	ר' קינדיל מרגליות (רוקח) 18,
בראדסקי 20,	קיים בר' עוזר מהילדסהיים 7,
מיזלש 10,	שור 5,
בר' שכנא מלובלין 6,	יהודא ליב אישינא 16,
ישכר בעריש מקראקא 19,	קאצינעללבוניץ 12,
ליב חנה'לש 14,	ליב רוקח 18,
צונץ 13,	ליב שור 14,
ליבוש בראדסקי 20,	יהושע העשיל מפינסק 18,
ליוזר אשכנזי 10,	מירקש 18,

ר' נפתלי הירש שור 5,	ר' מאיר אשכנזי 14,
. שנייטוך 12,	. שור בראדסקי 20,
. עקיבא מהאציפלאין 14,	. מנחם מענדל זאלקוור 19,
. צבי אשכנזי 18,	. נחום מייזלש 11,
. לויש 14,	. מרדכי מברעזאן 6,
. מייזלש 15,	. בר' ליבוש 15,
. בר' עוזר מדובנא 11,	. מרגליות 19,
. ממעורישש 13,	. משה איסרלש 5,
. שור 11, 13,	. זכות 12,
. שאול בר' דוד 6,	. בר' יהושע 16,
. וואהל 9,	. חיים לוצאטו 17,
. קאצינעלבונין 13,	. ליפשיין 10,
. שלום רוקח 17, 18,	. מפאדריין 14,
. שלמה כ"ן מפינטשוב 13,	. רוקח 17, 18,
. סרוואל 12,	. אפרים זלמן שור 5,
. שמואל שמעלקא הורוויץ 16,	. בר' משלם שור 20,
. רוקח 16, 18,	. בעל מהדורא בתרא 15,
. אידלש 10,	. נפתלי כ"ן 18,
. בר' יהודה 14,	. הירץ מפינטשוב 14,
. שור 10,	. צינץ 13,
. שמעון גינצבורג 6,	. רוקח 18,
. שמשון בכרך 12,	. הירש מלובלין 13,

